

Кшиштоф Зануссі Страта двійника П'єси

Неприступна

Дійові особи

Він.

Вона.

Служниця.

Дія відбувається на околиці великого міста, в районі багатих, у стилі модерн, вілл, що потопають у зелені й оточені високими залізними шахетами. До однієї з таких вілл, наче рятуючись від когось, підбігає молодий чоловік років двадцяти п'яти. На ньому джинси й куртка, на плечі велика важка сумка. Обличчя брудне, з носа йде кров, права рука перев'язана носовичком, на якому також плями крові. Добігши до хвіртки, на якій висить табличка з написом «Роздрібним торговцям не турбувати», він натискає на кнопку дзвінка.

З домофону відповідає жіночий голос.

Жіночий голос. У чому річ?

Він. Нещасний випадок. Мені треба зателефонувати.

Жіночий голос. Не розумію. Хто це?

Він. Мене побили. Я хочу подзвонити по телефону.

Жіночий голос. Телефон є в кав'ярні, п'ятсот метрів звідси. Прямо і ліворуч.

Він. Будь ласка, це дуже терміново. На мене напали. Треба повідомити...

Домофон мовчить.

Він. Боже милий, що за район?! Уже третій будинок, до якого мене не пускають! Послухайте, ви теж можете опинитися в такій ситуації!

Тиша.

Жіночий голос (*після павзи*). Пані вдома немає.

Він (*у відчаї хапається за голову й одразу ж скрикує від болю*). О Боже! Мені не потрібна пані, мені потрібен телефон! Мене побили!

У вікні за відслоненою фіранкою проглядається жіноча постать.

Жіночий голос (*після павзи*). Прошу.

Заходьте.

Спрацьовує автоматичний замок, молодик прочиняє хвіртку, кидається до будинку й опиняється у великому порожньому передпокої. Крізь матове скло дверей видніє жіночий силует.

На маленькому столику в кутку стоїть телефон.

Жіночий голос (*із-за дверей*). Тільки адресу не повідомляйте. Пані забороняє.

Він прямує до телефону.

Він. А як зветься ця вулиця?

Жіночий голос. Грюнвальдштрассе. Але, будь ласка, не називайте її.

Він (*сідає на край телефонного столика*). Добре.

Він набирає номер. Чекає з'єднання. Вона спостерігає за ним із-за дверей.

Жіночий голос. Зайнято?

Він. На жаль.

Жіночий голос. Куди ви телефонуйте?

Він. До приятеля. Щоб він приїхав по мене.

Жіночий голос. Ви можете викликати таксі.

Він повертається до телефону.

Він. Спробую ще раз. Трохи пізніше.

Жіночий голос. Але вже не звідси. Я ж вам сказала, що поблизу є кав'ярня.

Він (*сидячи на краю телефонного столика*). Вам дуже хочеться побачити, як перед вашим будинком угроблять людину... Будь ласка, можете дзвонити до поліції, але я з місця не рушу, доки хто-небудь по мене не приїде!.. А я вже подумав був, що у вас є щось людське...

Жіночий голос не озивається.

Він (*стурбований, але обертається і стиха промовляє*). Вибачте.

Жіночий голос. Як це сталося?

Він. Сам не знаю. Раптом напали, їх було троє... Так зненацька... Почали мене бити. Я намагався захищатися... (*Показує, як діяв рукою.*) Впав, але встиг підвестися й побіг...

Жіночий голос. Чого вони хотіли?

Він. Не знаю. Але чому в такому заможному районі нема жодного поліціанта?...

Жіночий голос. Тут завжди дуже спокійно. Рух слабкий. Коли б не подивитись у вікно — перехожих не видно.

Він. Але... йдучи на закупи, ви, ймовірно,

когось зустрічаєте... Врешті-решт, тут теж живуть люди.

За дверима чути сміх.

Молодик майже припадає вухом до дверей.

Жіночий голос (*після павзи*). Вибачте, але я не ходжу на закупи. Нам усе привозять... Але ви, здається, збиралися телефонувати.

Він. Так... Перепрошую. Я трохи не при собі.

Він підходить до столика з телефоном. Набирає номер, якийсь час чекає відповіді; не дочекавшись, кладе слухавку. Підводиться. Знову ходить.

Жіночий голос. Досі зайнято?

Він. На жаль, так.

Жіночий голос. Невже у вас лише один знайомий?

Він. У цьому місті — так.

Жіночий голос. Можете викликати таксі. Так буде швидше.

Він (*робить глибокий вдих, наче перед стрибком у воду*). Будь ласка, не бійтеся! (*Підходить ближче до дверей*.) Я нічого не вкраду і нічого не зіпсую в цьому прекрасному

домі. Ви не матимете жодних прикрощів. За п'ятнадцять хвилин я зникну!

Двері прочиняються. На порозі стоїть жінка в халаті — висока, струнка, досі вродлива, попри те що їй уже понад п'ятдесят.

Вона. Хотілося б у це вірити...

Він (*ображено*). Не розумію, в чому ви мене підозрюєте?

Вона. О, ні в чому такому... Просто до цього будинку вже давно ніхто не навідувався.

Він. Тоді ви мали б радіти. (*Підносить слухавку, набирає номер, чекає і, наче змирившись, знову кладе її.*) Сподіваюся, ви не матимете прикрощів.

Вона. Із чим?

Він. Із панею.

Вона. Вас цікавить пані?

Він. Знов за рибу гроші... (*Зітхає.*) Ні.

Вона. Навіть якщо вона — це я?

Він (*опустивши погляд*). Чесно кажучи, так я і думав.

Вона. Але ніяк не дали по собі знати.

Він. Але ж ви хотіли зберегти інкогніто.

Вона. Чому ви відводите очі? (*Підходить ближче до нього.*) Почуваєтеся винним?

Він. Так. Я порушив ваш спокій.

Вона. Ви іронізуєте чи говорите всерйоз?

Він. Усерйоз. Я порушив дещо більше, ніж спокій. Я порушив вашу самотність.

Вона. Звідки ви знаєте, хто я така?

Він. Прочитав на хвіртці. І впізнав голос. Я чув його по телевізору.

Вона. Що це була за передача?

Він. Інтерв'ю з вами.

Вона. Коли?

Він. Років зо три тому. Ще ваш чоловік був живий.

Вона. І ви запам'ятали мій голос?... Ви забагато про мене знаєте.

Він. Усі знають. Кожен, хто читає газети. А я ж бачив і фільми за вашою участю... *(Знову хапається за пошкоджену руку.)*

Вона *(раптово змінюючи тему).* Як ваша рука?

Він. Болить трохи. Марничка...

Вона. А що ви робили в нашому районі?

Він. Фотографував.

Вона. Що?

Він. Я вивчаю історію мистецтв...

Вона *(знову стає у дверях).* Цей район не надто старовинний...

Він *(пожвавлюючись).* Це ще як поглянути. Наполеон, приміром, зносив у Парижі готичні собори, бо вважав їх пам'ятками

варварства. *(Показує рукою на канану.)* Модерн — сьогодні вже старовина. Ви бачили, як нині будують вілли? Геть інакше.

Вона *(з натяком)*. І тому ви фотографуєте?

Він. Так.

Вона. А чому в похмурий день, а не в сонячний?

Він. Настрій... *(Усміхається.)* Потрібен відповідний настрій. Я спеціалізуюся на художній фотографії.

Вона. І архітектурні споруди цікавлять вас дужче, ніж мешканці?

Він. Багаті люди неприступні.

Вона. Чому ви так думаєте? Тому, що вам не відчиняли дверей?

Він. Ви відчинили. Але ви — виняток.

Вона. Ви так гадаєте? Але я оберігаю свою неприступність навіть більше, ніж інші.

Він. Знаю, але я не це хотів сказати...

Вона *(пильно дивиться на нього)*. Ви плутаєтеся у словах...

Він. Справді... Але все так зненацька... Ніколи не думав, що матиму нагоду говорити з вами.

Вона. І все-таки маєте... Як же ви збираєтеся її використати?

Він *(здивовано поглядає на неї, відводить очі)*. Розумію, що ви маєте на думці... Маю відчуття,

наче я зловживаю вашою добротою. *(Підносить руку до чола, й тут-таки його обличчя спотворює гримаса болю.)* Ви не дозволите мені скористатися з лазнички? Я б хотів умитися.

Вона. Справді, вигляд у вас... Я й сама мала б здогадатися... Тепер ви скажете, що багаті не лише неприступні, а й злобліві. Але вам треба було зателефонувати...

Він зупиняється на півдорозі. Вона іронічно осміхається.

Вона. Ви зробите це зараз чи після того, як умиєтесь?

Він. Якщо це дасть мені змогу побути з вами трохи довше...

Вона *(сміється і прочиняє двері)*. Ну, коли так — заходьте.

Молодик бере сумку і входить до вітальні. Тут світліше, ніж у передпокої. Вітальня має дещо екстравагантний вигляд: тут зібрано багато мистецьких творів. Кілька скульптур, що нагадують роботи Арпа й Ерната, контрастують із картинами, що належать до більш ранніх епох.

Вона *(показує на сумку)*. А це навіщо?

Він. Професійна звичка. Перепрошую. *(Кладе*

сумку поряд зі стільцем і нерішуче спиняється, дивлячись на картини.)

Вона. Ну так, ви ж фотограф.

Він. Не зовсім. Я займаюся історією мистецтв. Точніше, закінчую курс навчання.

Вона. Гарзд. Сідайте і покажіть мені вашу руку. Либонь, знадобиться рентген.

Він опускається на канапу. Вона сідає коло нього.

Вона. Боляче?

Обережно торкається його долоні. Він неохоче підпорядковується.

Вона. А тепер боляче?

Він. Трохи, наче від удару. Ви знаєтесь на медицині?

Вона. Ні. Зігніть лікоть. Дужче. Боляче?

Він. Трохи.

Вона. А тут?

Він (*стогне*). Так.

Вона. Де ви навчаєтесь?

Він. У Ганновері.

Вона (*несподівано*). Ви знаєте, вам треба негайно до лікарні, це може бути перелом. Буде розпухати. Схоже, вже почало.

Він (*протестуючи*). Та ні ж бо! Якби був перелом, біль був би гострішим. Я достеменно знаю. Ламав колись руку.

Вона (*пильно дивлячись на нього*). Либонь, в Альпах?

Він (*відводить очі*). Ні, на роботі... Справді, це все марничка. Біль уже вщухає.

Вона (*несподівано*). А може, їх цікавила ваша апаратура? Вона, мабуть, дорого коштує... Адже ви професіонал.

Він (*здивовано*). Я не фотограф. Я ж уже казав, що вивчаю історію мистецтв.

Вона. Справді. Бачите, яка я неуважна. А чого вони хотіли?

Він. Грошей.

Вона. Треба було дати, не перечити. Тут уже починається те саме, що в Америці. У Нью-Йорку я завжди ношу із собою два гаманці, один із них у сумці — «несправжній», у ньому лише кілька доларів. Бо якщо натрапиш на наркомана, він може і вбити. Серед білого дня. Наркотичний голод. І яка вже тоді користь із того, що його схопить поліція? Крім того, в них нема смертної кари.

Він (*підтримуючи розмову*). Здається, планують поновити.

Вона. А ви за смертну кару чи проти?

Він. Проти.

Вона. А якби оті ваші грабіжники вас убили?

Як би вам було — усвідомлювати, що покарання вони відбувають у комфортабельному пансіоні, за добру поведінку їм скорочують термін ув'язнення, а за роботу в них зростає рахунок у банку?

Він. Гадаю, тоді мене б уже нічого не цікавило.

Вона *(сміється)*. Резонно. Але припустімо, що така доля спіткала когось із ваших ближніх. Що б ви відчували, приносячи квіти на цвинтар?

Він. Не знаю. Я про це не думав.

Вона. Ну от!.. А ви подумайте. *(Підводиться з канати і йде на середину вітальні.)*

Він. А ви — за смертну кару?

Вона. Ні, я проти. До речі, я так і не зрозуміла... Вас таки пограбували?

Він. Так. Забрали гаманець. Але він був майже порожній...

Вона. А документи?

Він. Теж. Вони були в гаманці.

Вона *(пильно дивиться на нього)*. То що, якби я зараз попросила вас пред'явити документи, то з цього нічого б не вийшло?

Він. Нічого. *(Червоніє, підводиться.)* Перепрошую... дійсно... який я бовдур... Я не відрекомендувався. Йозеф Бергер. *(Підходить до неї.)*

Вона *(сміється, дивиться на нього весело-заохочувально)*. Ну, ось і познайомились. На

це ви й розраховували, входячи сюди? *(Простягає йому руку для поцілунку і затримує його долоню у своїй.)*

Він *(дуже палко)*. Ні. Навіть у найсміливіших мріях.

Вона. Он воно як? Може, ваші мрії мають більш конкретний характер?

Молодик скромно опускає очі. Жінка трохи ніяковіє, сміється. Стоять одне проти одного.

Вона. Скажіть, ви людина практична?

Він. Не знаю. В міру. Настільки, наскільки це необхідно, щоб утриматись на поверхні.

Вона. Судячи з вашого вигляду, ви претендуєте на більше. І мені дивно, що ви обрали таку спеціальність. *(Відходить до мольберта.)* Ви не схожі на майбутнього науковця... А що ще вам залишається? Я на цьому не знаюся, але, либонь, школа, а може, реставрація... У фотографуванні шансів у вас було б більше. Ви ніколи не мріяли про велику кар'єру?

Він. О, даруйте, але моє життя набагато прозаїчніше. Я мушу заробляти собі на хліб насущний. Адже я не вродився в такому красивому районі, як цей...

Вона. І на хліб ви заробляєте художньою фотографією... Розкажіть трохи про своє дитинство.

Він *(ніяковіючи)*. Я б не хотів...

Вона. Чому? Невже воно було таким тяжким?

Він. Ні. Просто воно... не схоже на зворушливу казку.

Вона. Тим ліпше. Ви з бідної родини?

Він. Так.

Вона. Змалку виховувались у притулках, а тепер можете розраховувати тільки на себе, я вгадала? За віком ви могли б бути моїм сином.

Він. Ви маєте сина?

Вона (*всміхається*). Може, так, а може, й ні...

Він (*із цікавістю*). У вашій біографії про це — ані слова.

Вона. Не все пишеться у біографіях. Так! Мій син міг би бути у вашому віці.

Він. Він помер?

Вона (*різко*). Я не даю інтерв'ю. Вже багато років. Надто багато дурниць написано про мене і моє життя.

Він. Я стільки про вас читав і не знаю, дурниці це чи ні... Я знаю, що колись ви теж були бідною.

Вона. Що значить «теж»? Те, що ви бідний, ніяк нас із вами не поєднує. У світі мільйони бідних. А я багата і мешкаю... як це ви сказали... у красивому районі.

Він. У красивому районі мешкають красиві люди.

Вона. Я спровокувала вас на банальність. До

речі, знаєте, одна з дівчат на процесі Менсона заявила, що ненавидить красивих людей, що їх усіх треба вбивати¹ ... Не так уже й приємно бути обережним та підозріливим, але суспільство, в якому є багаті й бідні, змушує нас до цього. Колись я навіть подумувала приділити частину своєї спадщини по чоловікові якійсь із організацій, що борються за повалення наявного світового порядку.

Він. І чому не зробили цього?

Вона. Ніяк не могла обрати, якій саме: їх же стільки... І всі ворогують між собою. А ви належите до котроїсь із них? Ви революціонер?

Він. Ні.

Вона. Шкода. Вам би пасувала яка-небудь ідея. Обожду молодих людей, охоплених жагою змінити світ! А ви що — погоджуєтеся з наявним? Ви лише претендуєте на трохи тепліше місце, ніж те, що приготувала для вас доля? Я вгадала?

Він. Тепер ви берете в мене інтерв'ю?

Вона *(спохопившись)*. Боже мій, ваше

¹ *Чарльз Менсон* (нар. 1934 р.) — американський серійний убивця-маніяк, лідер комуни під назвою «Родина». Людей, що перебували під його впливом, намовляв до жорстоких убивств, прикриваючись ліворадикальною ідеологією власного виробництва. Серед убитих його бандою була акторка Шерон Тейн, дружина кінорежисера Романа Полянського (Поланскі). — Тут і далі примітки перекладача.

обличчя! Я забула, що вас треба вмити й оглянути!

Він (*рішуче підводиться*). Якщо дозволите, я сам...

Вона. Про це не може бути й мови... тут потрібні жіночі руки... До того ж у моїй лазничці розгардіяш. Я ось думаю, чи не зробити вам холодний компрес? Схоже, ваше око починає запливати...

Він. Та ні... це, мабуть, бруд.

Вона. Зараз подивимось. Я вас на хвилинку залишу. А ви поки подзвоніть.

Жінка виходить. Молодий чоловік якийсь час стоїть нерішуче, дослухаючись до того, що робить господиня. Тоді підходить до стіни і починає розглядати картини Каналетто. Біля однієї з них затримується особливо довго.

Вона (*вертається до вітальні зі срібною тацею в руках*). Вам подобається?

Підходить до столика і ставить на нього тацю. На таці — цілий набір різноманітних предметів для обробки ран. Вигляд це все має доволі грізний і викликає асоціації з операційною.

Він (*не відриваючи погляду від картини*). Так. Чудова картина. Оригінал — у Дрезденському

музеї. Це авторська копія.

Вона. Вибачте, але ви помиляєтесь. Це і є оригінал. А копія — в Ермітажі.

Він. Мені все-таки здається, що в Дрездені.

Вона. Запевняю вас, в Ермітажі. Ми з чоловіком були у Ленінграді. Доглядач спеціально показав нам...

Він. Очевидно, існують дві авторські копії. Або, ймовірно, це було ще до повернення Дрезденської галереї.

Вона. Можемо перевірити. *(Підходить до книжкового столика, бере альбом. Дивиться на молодика; той і досі стоїть біля картини.)* Ніяк не можете від неї відірватися?

Він. Вона прегарна.

Вона *(гортає альбом)*. Ось... Виявляється, ми обоє маємо рацію. Є дві авторські копії. Погляньте.

Молодий чоловік повільно підходить до столу.

Вона. Бачите, навіть на репродукції помітні невеличкі відмінності... Ймовірно, це через реставрацію. Росіяни використовують тепліший лак... Але ви, певна річ, і самі чули про це. *(Закриває альбом.)* А тепер сідайте, треба подбати про ваше обличчя.

Він. Чесно кажучи, я б не хотів...

Вона. Боїтесь?

Він (*щиро*). Трохи.

Вона. Обіцяю бути обережною... Прошу вас.

Молодик, зігхаючи, сідає. Жінка опускається поруч, відсунувши сумку з апаратурою.

Вона. Страшенно важка! Що у вас там?

Він (*перекладаючи сумку на пуф*). Звичайний набір: шість на шість, вузькоплівкова, комплект об'єктивів... камери...

Вона (*починає протирати його обличчя зволоженою ватою*). Я на цьому не розуміюся. Ще знімаючись у кіно, я ненавиділа камери. Мала відчуття, ніби за мною стежить холодне нелюдське око. Може, тому я не люблю і людей в окулярах.

Молодик кидає погляд на портрет її чоловіка: той носив окуляри.

Вона. Певна річ, бували й винятки. (*Дивиться на вату*.) Дивно... було схоже на синець, а це якийсь бруд, до того ж дуже масний. (*З великою недовірою*.) Вам боляче?

Він (*трохи роздратовано*). Ні, марничка... Ваш чоловік був визначним колекціонером творів мистецтва.

Вона. Скажімо так... (*Іронічно осміхається.*) Радше він був визначним колекціонером грошей. А я витрчала їх на мистецтво.

Він. Чому?

Вона (*пильно дивиться на нього*). Запитання наче з інтерв'ю...

Він. Вибачте.

Вона (*продовжуючи орудувати ватою на його обличчі*). Бачите, я не зношу інтерв'ю, бо сама дуже багато говорю. І частенько говорю те, чого б не варто... (*Протирає його обличчя ватою.*) Можна подумати, що ці бандити натерли ваше обличчя сажею... Не люблю, коли хтось мене про щось питає.

Він. Ще раз — вибачте. Я забув, що ви на все дивитесь інакше...

Вона. Вам знову закортіло блиснути красивою думкою про красиві райони?

Він. Ні. Я хочу виправдатися за свою нетактовність.

Вона. Котру саме?

Він. Хіба їх було декілька?

Вона. А ви як гадаєте?

Він. Не знаю, я був збуджений. Якщо я поведився негоже...

Вона. Не варто говорити в минулому часі.

Він. Не розумію...

Вона (*іронічно*). Невже?... Ну, тепер ви маєте

набагато кращий вигляд. *(Відкладає вату, дуже брудну.)* Фе, яка гидота! *(Запитливо дивиться на молодика.)*

Павза.

Молодик явно збенгежений.

Жінка підводиться.

Він. Я чекаю, що ви якось мені допоможете...
Якщо я зробив щось не так...

Вона. Ви чекаєте... *(Холодно.)* Ви чекаєте, коли підуть люди, які вас побили. Припустімо, вони пішли. *(Підводиться і йде до столу.)*

Він *(опускає голову, зітхає).* Можу я замовити таксі?

Вона. Я вам допоможу. З такою рукою вам важко буде набрати номер.

Обоє виходять у передпокій. Жінка затримується у дверях. Молодик підходить до телефону, тягнеться до слухавки.

Вона *(різко).* Ця комедія стає нудною! Ви мали передбачити, що я — як акторка — добре знаюся на гримі. Ви цілком можете повернутися пішки. І застерігаю: в будинку встановлено сигналізацію, це миттєвий зв'язок із поліцією. Не знаю, чого ви хотіли, але раджу вам щезнути так

само хутко, як ви сюди пробралися. (*Виходить до вітальні, зачинивши за собою двері.*)

Молодик стукає у двері.

Голос із домофону. Викликати поліцію?

Він (*несміливо, жалісно*). Я хотів би забрати сумку.

Вона. Яку сумку?

Він. З апаратурою.

Вона. Прошу.

Молодик вертається до вітальні, трохи барячись, бере сумку і починає перекладати апарати.

Жінка з'являється у дверях.

Вона (*з іронією*). То вся справа була саме в цьому?

Він (*покійно*). Так.

Вона. І що це мало бути? Фоторепортаж?

Він. Ні.

Вона. З якої ви газети? Чи, може, ви вільний стрілець?

Він. Ні з якої.

Вона. Навіщо ця брехня? Ви боїтеся, що я зателефоную і вимагатиму, щоб вас викинули з редакції?

Він. Ні. Я студент. Це правда.

Вона. І навчаєтесь у Ганновері?

Він. Так. *(Із розпачливим виглядом кладе сумку.)* Річ у тім, що я маю написати роботу на ступінь магістра. Для мене це великий шанс. *(Рушає до дверей.)* Я не маю грошей на подорожі великими галереями. Моя тема — Каналетто венеційського періоду. Ваш чоловік не дозволяв робити репродукцій... *(Зачиняє за собою двері. За хвилину знову відчиняє їх.)*

Вона. То мій чоловік... До мене ви не зверталися.

Він. Я боявся, що ви відмовите, і тоді я втратив би останню надію.

Вона. Йдеться про фотографію картини?

Він. Так.

Вона. Як же ви це собі уявляли? Що я впускаю вас до будинку як жертву нападу, а ви зробите репродукцію Каналетто? Розраховували, що я розчулюся?

Він. Так чи інак, ви ж мене впустили. Либонь, у якусь мить ви у все це повірили. *(Несміливо всміхається.)*

Вона. Радше ви самі в це повірили. Ви й досі тримаєте руку так, наче вона болить...

Він *(розв'язуючи носовичка на руці й кладучи його до кишені).* Сила самонавіювання...

Вона *(сміється).* Ну, і як це було? Ви бігали

чи робили присідання, щоб захекатись?

Він. Бігав.

Вона. І чекали, коли Маріанна піде на пошту і я лишуся сама... Непогано ви все це продумали.

Він. Може, мені за це належитья нагорода?

Вона (*глибоко зітхає, вражено хитає головою*). Ви мене приголомшуєте! Нечувано! Зроду не зустрічала такого нахаби!

Він. Ви мені лестите... Досі мені нічим не вдавалося відзначитись.

Вона. І що я маю з вами зробити? Ви вже давно мали б бути далеко звідси...

Він. Та оскільки я досі тут...

Вона (*вже нібито піддаючись*). То я маю дозволити вам зробити свіглини?

Він заметушився.

Він (*квапливо*). Це не займе багато часу. Ви й оком змигнути не встигнете. В мене камера зі спалахом... угім, ще доволі свігло. (*Підходить до столика, виймає з сумки апаратуру*.) Я вкладусь у п'ять хвилин.

Вона. І що потім?

Він. Це ніколи не буде оприлюднено, вийде тільки в мою роботу. А вона ж не буде надрукована.

Вона (*стурбовано*). Якщо вона вийде дуже доброю, то хтозна...

Він (*відчуваючи, що шанси його зростають, говорить із надзвичайним запалом*). Я маю запрягтися, що не буде?!

Вона. Схоже, що дійсно не буде... Готуючи роботу про Каналетто, ви мали б більше знати про авторські копії.

Він. Річ у тім, що я ніяк не міг обрати тему... Я писатиму про Каналетто лише в тому разі, якщо ви дозволите зробити репродукції... Це займе набагато менше часу, ніж наша розмова.

Вона (*пильно дивиться на нього*). Ви вважаєте, що вся справа у часі?

Він (*вагається, опускає голову і стишує голос*). Ні. У вашій довірі.

Вона. До вас? Ви зробили все, щоб я думала про вас погано.

Він. Я зробив усе, щоб ви хоч щось про мене подумали. А це дуже важко. То... можна? (*Виймає із сумки «дзеркалку» і благально дивиться на жінку.*)

Вона (*тихо*). Ні.

Він (*безнадійним голосом*). Я маю піти?

Вона. Гадаю, так.

Він. І нема жодних шансів умовити вас?

Вона (*знущально*). Шанси є завжди. Але наразі ви їх змарнували. (*Всміхається.*)

Він. Безповоротно?

Вона (*позіхає, прикриваючи рота рукою*).

Перепрошую, але цей пінг-понг стає нудним. *(Показує йому на двері.)*

Він *(із засмученим виглядом бере сумку, робить крок у напрямку виходу. Зупиняється. Каже з розпачем у голосі).* Вибачте, чи не міг би я хоч раз поглянути на картину? Я знаю її лише за репродукцією.

Вона *(здивовано).* Але ж вона перед вами.

Він. Я не про цю. Мене цікавить «Вид на Палац дожив». Її тут нема.

Вона *(після павзи, з непокірним усміхом).* А якщо в мене її взагалі нема? Якщо я її продала?

Він *(остовпівши, з непідробним відчаєм).* Це... це неможливо... Я б знав про це. Скажіть, що це неправда!

Жінка дивиться на нього із загадковою усмішкою.

Він. Благаю вас! Це неможливо.

Вона *(спокійним тоном).* Можливо. В мене його нема.

Жінка якийсь час спостерігає за поведінкою молодика. Виходить із передпокою, але за кілька секунд знову повертається.

Вона. Перш ніж піти, скажіть, навіщо ви це все робите? З любові до мистецтва?

Він. А ви не вірите, що можна любити мистецтво?

Вона. Вірю. Але тільки не вам.

Він (*зажурено киває головою, дивиться жінці просто у вічі й тихо запитує*). А в амбітність ви теж не вірите?

Вона (*обурено*). Це ви говорите про амбітність?! Амбітна людина давно вже вибачилася б і пішла.

Він (*із гірким усміхом*). І це кажете ви? Справжня амбітність дозволяє... дозволяє стерпіти все.

Вона (*пильно дивиться на молодика, раптом зацікавившись*). Звідки ви це знаєте?

Він. Знаю. Я ж бо народився не у красивому районі. І ви теж повинні знати.

Вона (*буквально на одному подиху*). Дорогий мій! Я хотіла завоювати все... увесь світ... і я його завоювала! І я ввійшла у нього при повному освітленні, через парадний вхід! А ви... Вас цікавить не найкраща картина не найвидатнішого художника... і ви прослизаете тайкома, через кухню.

Він (*ображений, обурений*). Можливо... (*Бере сумку*.) Можливо, це так.

Вона опускається на канапу.

Він. Хоча, думаю, колись і ви... понад усе на світі хотіли отримати якусь не найголовнішу роль у не найкращого режисера. І були готові на все, щоб зіграти її! Тільки ви цього вже не пам'ятаєте! *(Йде до виходу.)*

Жінка слухає його з явним інтересом, однак враження таке, наче при цьому вона напружено думає про щось інше. Нарешті, наче жаліючи його, погоджується.

Вона. Ну гаразд. Можете зробити це фото.

Він зупиняється.

Він *(тихо, недовірливо).* Це що — черговий жарт?

Вона. Атож. Сподіваюся, ви не думаєте, що я ставлюся до вас серйозно. *(Легкий сміх.)*

Він *(розгублено).* Але ж у вас нема цієї картини...

Вона. Є. *(Знову сміється.)*

Він *(підходить).* То я зможу зробити фото?

Вона. Зможете. Вона висить там... *(показує рукою).* Я дозволяю зняти її й принести сюди.

Молодий чоловік спершу стоїть розгублено, а тоді мало не бігом кидається сходами нагору — по картину. Вертається, тримаючи її в руках, і ставить на мольберт. Відходить і дивиться на картину.

Вона *(з цікавістю спостерігаючи за ним)*.

Вона перевищила ваші очікування чи розчарувала?

Він *(далі дивиться на картину)*. Вона менша, ніж я припускав. Коли про щось так багато думаєш, воно дійсно потім здається чимось нереальним. Не віриться, що вона і справді тут. *(Переводить погляд на жінку.)* Так само не віриться, що я справді тут.

Вона. Чому?

Він починає готуватися до фотографування. Бере один з апаратів, обходить стіл, наче підшукуючи найкращий ракурс.

Жінка стоїть осторонь.

Він. Я думав не тільки про картину. Я думав і про вас. І набагато раніше. Іще навчаючись у школі, вирізував з газет ваші світлини. Я знав вас із фільмів, із телепередач. Ви були істотою з іншого світу. На яхті. У Паризькій опері. Із президентом... Я пам'ятаю репортаж про вашу участь у сафарі. Знаєте, вже студентом я з кількома марками в кишені їздив на великі авкціони, щоб побачити вас

бодай здаля.

У фотоапараті, якого він поклав на стіл, спрацьовує автоспуск. Жінка не звертає на це жодної уваги.

Вона. Ви хочете сказати, що були трохи у мене закохані? Чи все-таки вся справа у картині Каналетто?

Він. Вам смішні мої почуття?

Вона. Хіба я сміюсь?! Хай там як, але готувалися ви довго. Втім, не надто ретельно. Ви мали завважити, що на хвіртці мого прізвища нема. Звідки, власне, у вас моя адреса? У магістраті вам її дати не могли: вона засекречена, її знають лише кілька моїх найближчих знайомих.

Молодий чоловік підходить до штатива, маніпулює із «дзеркалкою», знімає її, кладе на стіл, виймає з сумки інший апарат, возиться з блендою, кілька разів — ніби для проби — блимає спалахом; повертається до штатива.

Вона. Ну ж бо, я вас слухаю.

Він (*припавши оком до фотоапарата*). Мені сором зізнатися. Ви повинні пообіцяти мені, що це не матиме жодних наслідків. Це й справді чистісінька випадковість.

Вона. Маріанна? Моя служниця?

Він. Вона — дочка знайомих батьків мого приятеля.

Вона. Ви дійсно готові на все... Але мені здається, що я зіпсувала вашу світлину... Щось там у вас спрацювало, в цьому апараті. Автоспуск? Боюся, я потрапила в кадр...

Він (*трохи злякавшись, міняє тему*). Можу я вас про щось запитати?

Вона. Ліпше не треба — знову вийде яка-небудь нетактовність. Скажіть краще: про те, що Маріанна сьогодні піде на пошту, ви теж домовлялися?

Він. Ні. Я кілька днів спостерігав за вашим будинком.

Вона. А точніше — скільки?

Він. Чотири.

Вона. Але я вас не помічала. (*Ходить по кімнаті.*)

Він. Ви нечасто дивитесь у вікно.

Вона (*з ноткою ностальгії в голосі*). Навпаки, я роблю це годинами. Люблю дивитися на хмари. Чи ви коли-небудь фотографували хмари?... Щоправда, зазвичай я дивлюсь у вікно, що виходить у сад. У мене зберігся самозахисний рефлекс: не зношу фотографів. Надто часто мене намагаються фотографувати, і я вимушена затулятися.

Він (*одірвавшись від апарата*). Чому?

Вона. Ну, спробуйте здогадатися.

Він. Пробивав. І зрозуміти не можу. Чому ви живете, як затворниця, чому ізольєте себе від світу? Чому ви не хочете нікого до себе допустити?

Жінка не відповідає.

Молодик схиляє голову.

Він. Перепрошую, я не маю права... це нетактовне запитання. Я дійсно хам.

Вона (з гирким усміхом). Це факт. Але ви молоді.

Він (переконано). Ви також молоді! Спостерігаючи за вами здалеку, я й не припускав, що ви настільки прекрасні й настільки молоді. Хтось мусив вам це сказати — ось я й кажу, хоча ви можете викинути мене за двері!..

Вона (сміється). Я вже намагалася.

Він. Боже, ви знову глузуєте!

Вона. Не перебільшуйте. Ви зворушили мене. Хоча те, що ви сказали, неправда. Я ввійшла у той вік, коли людина вже не спроможна переживати розчарування. Амбітність винагороджується знанням. Знанням про підлість, про корисливість, про брехню. Про все, на що й ти колись був здатен заради... Ось, власне — заради чого? Колись я була твердою, вміла бути жорстокою, та водночас — хай як це парадоксально — я була сповнена величезної

віри в людей. Безглуздої.

Він сідає біля столу.

Вона. Можливо, це звучить дещо патетично, але, сподіваюсь, ви мені пробачите. І зрозумієте. *(Вона вимовляє це дуже тихо, не зводячи очей з молодика.)*

Він *(налаштовуючись на її тон)*. Розумію.

Вона. Ні, хіба ви можете це зрозуміти? Ви інший. Інше покоління, інші часи. Ви такі тверезі — без ілюзій і без великих бажань.

Він. Ви помиляєтесь.

Вона *(підійшовши до нього, дивиться впритул)*. Невже ви хочете сказати, що ви романтик?

Він. Ні. Я не романтик.

Вона. Отже, любов до мистецтва — це лише ширма.

Він. Ні. Мистецтво — ширма. Але не любов.

Він замовкає, ніби злякавшись, що сказав більше, ніж треба.

Вона напружено дивиться на нього.

Вона *(після павзи, впівголоса)*. Яка любов? *(Гладить його по щоці.)*

Він *(із розпачем у голосі)*. Ви вже цілу годину

знаєте про це, але хочете мене принизити. Студентик із бідного кварталу закохався в даму — колекціонерку картин, удову короля пральних машин. Це просто сміховинно! *(Цілує їй руку, вона гладить його по голові.)*

Вона *(сміється)*. Дійсно, так про мене ще ніхто не говорив... Удова пральних машин! Але мій чоловік випускав і холодильники.

Він. Хіба це важливо? *(Знову цілує руку.)*

Вона. Ні.

Він дивиться їй у вічі. Вона перестає сміятися, зітхає і ще раз проводить рукою по його голові. Він знову припадає до її руки.

Клацає автоспуск. Жінка обертається.

Вона. Ви зіпсували кадр...

Він. Хіба це важливо?

Вона *(відходить від нього)*. Вам віскі чи джин?

Він *(спостерігаючи за нею)*. Байдуже.

Жінка кладе йому руку на плече і крізь вузькі двері в оббитій шовком стіні веде його до будуару.

Вона *(всміхнувшись, як молода дівчина)*. Напої коло ліжка. Не те щоб я часто пила... Але

коли день такий похмурий і я бачу хмари...
алкоголь має бути напохваті.

Стоять біля вікна.

Він (значущо). Прояснилося, й хмари щезли.

Вона. Я зараз.

Раптом він схиляється й цілує її в губи.
Жінка стоїть, заплющивши очі й усміхаючись.
Наче мимоволі вона зачіпає шнур від штори, й
та опускається, завішуючи вікно.

Жінка проходить крізь будуар і, ще раз
усміхнувшись молодикові, зникає у лазничці;
зачиняє за собою двері. Невдовзі звідти чується
шум душу і голос жінки, що наспівує: «Де ви,
хлопці давніх літ...»².

Молодик дослухається, тоді знімає
куртку, розстібає сорочку, сідає на ліжку і
починає розшнуровувати черевики.

До будуару входить служниця —
молоденька, дуже симпатична, в білому

² Рядок із пісні «Де ви, квіти давніх літ» («Gdzie są kwiaty z tamtych lat»), яку виконувала у 1960-х рр. співачка Слава Пшибильська. Сам твір являє собою польську версію пісні Піта Сірепа «Where are all the flowers gone», написаної 1961 року. Пісня має антивоєнну спрямованість, але в контексті п'єси обігрується насамперед мотив ностальгії за минулим.

фартушку. В руках вона тримає тацю з одним келихом.

Служниця (*серйозним тоном*). Пані звеліла подати віскі з льодом.

Спів у лазничці замовкає. У глибині помешкання клацають двері. Служниця підходить до вимикача, запалює свігло — і вибухає сміхом.

Молодик починає поспішно застібати сорочку.

У вігальні лежать відкриті фотоапарати, засвічена плівка. Молодик квапливо вкидає все у сумку, обертається до прочинених дверей у глибині кімнати, наче бажаючи щось сказати...

Служниця. Пані питає, яка газета замовила вам цей репортаж?

Він. Не твоє діло.

Служниця (*зневажливо*). Ну й хам ти! (*Мовчки виходить.*)

Автоматично прочиняється хвіртка. Молодик гнівно гримає нею, зачиняючи. Вже на вулиці він обертається. У вікні стоїть жінка.

Він хутко вихоплює фотоапарата, вставляє касету, водночас із недовірою позираючи на вікно. Жінка і далі стоїть. Він

підносить фотоапарат до ока. Жінка затуляє обличчя руками...

Наступного ранку в місцевій газеті, на п'ятій сторінці, у малому форматі надруковано саме цю світлину з підписом: «Повсякчас неприступна».

Кінець

Передплачене милосердя

Дійові особи

Маркіза.

Мілена.

Флорентина — служниця.

Напівтемна кімната. Маркіза де Віллер, жінка понад шістдесят років, лежить на ампірному ложі, на високих подушках. Її обличчя зберігає сліди неабиякої вроди. З іронічною гримаскою вона гортає журнал, повний фотознімків молодих, гарних і абсолютно однотипних дівчат. У ногах ліжка згорнувся клубочком песик — мальтійський пінчер. Лунає дзвоник. Песик гарчить.

Маркіза *(не уриваючи читання)*. Тихо, Жужу... Ходи до мене.

Песик, продовжуючи стиха гарчати, тюпає до хазяйки.

До кімнати входить служниця Флорентина — стара, негарна, з короткою шиєю, яка уподібнює її до карлички.

Флорентина. Вона прийшла, пані.

Маркіза *(не зводячи очей від журналу, перебираючи шерстку песика). І який має вигляд?*

Флорентина мовчить, тупо витріщившись у простір перед собою.

Маркіза *(дуже голосно).* Який вона має вигляд?

Флорентина. Висока.

Маркіза. Молода?

Флорентина. Так.

Маркіза *(відклавши журнал, знімає окуляри).*
Котра година?

Флорентина. Пів на дев'яту.

Маркіза. Отже, вона прийшла зарано. Нехай собі йде і повертається о дев'ятій. Або ні... хай чекає. Ти перевірила її паспорт?

Флорентина. Ні. Але вона має направлення від старшої медсестри.

Маркіза. Вона могла десь його роздобути або взяти в подруги. Візьми в неї паспорт і принеси його сюди.

Флорентина виходить. Песик гарчить. Маркіза обережно поправляє подушки; на обличчі її — вираз легкої нетерплячості. Вона заплющує очі й якийсь час лежить нерухомо, погладжуючи песика.

Флорентина повертається з паспортом у

руці. Маркіза надіває окуляри, розкриває паспорт і уважно розглядає фото молоді вродливої дівчини.

Маркіза (по складах). Мі-ле-на Ду-ка-но-вич. (Усміхається. Закриває паспорт і, повагавшись трохи, кладе його на полочку нічого столика.) Запроси її, хай увійде. (Стишує голос.) Зрозуміла?

Флорентина виходить. Маркіза з болісною гримасою вмощується в подушках трохи вище. До кімнати входить скромна, гладенько зачесана дівчина. Виглядає вона трохи старшою, ніж на фото в паспорті, - можливо, від втоми. Дівчина вдягнена у джинси та просторий светр; у руках вона тримає дорожню торбу.

Песик зривається на гавкіт і зістрибує з ліжка. Дівчина стоїть розгублена. Маркіза легко всміхається крізь гримасу болю.

Маркіза. Не бійся, він не кусається. (Песик, обнюхавши дівчину, з тихим гарчанням повертається на ліжку.) Ти витерла ноги? Перепрошую, що питаю про це, але маю поганий досвід. О цій порі, влітку, в клініці залишився хіба що другосортний персонал. Але ти, я впевнена, станеш винятком. Підійди-но ближче. Чому ти з

торбою?

Мілена. Це мої особисті речі.

Маркіза. А чому вони з тобою?

Мілена трохи ніяковіє.

Маркіза. Ах, розумію. Бідолашна дитина, тобі нема де їх залишити.

Мілена червоніє.

Маркіза. Тут нема чого соромитись. Але торбу слід було лишити у передпокої. *(Бачачи вагання дівчини, додає.)* Дитино моя... в моєму домі прислуга не краде.

Мілена *(виправдовуючись, показує на свій паспорт, що лежить на нічному столику).* Я хотіла його забрати. Сховати в торбу, бо інакше, боюсь, забуду.

Маркіза віддає паспорт. Дівчина, кинувши його в торбу, рушила до дверей. Песик миркнув. Маркіза задоволено всміхається сама до себе і натискає кнопку дзвінка. Входить Флорентина.

Ксьондз. Подай мені вечеряти.

Флорентина не озивається.

Маркіза (*гучніше, різким тоном*). Подай вечеряти. На одну особу.

Флорентина виходить. Маркіза заплющує очі й не розплющує їх, навіть почувши, що дівчина повернулася.

Дівчина зупиняється, не знаючи, що робити далі. Дивиться якийсь час на лігню жінку, потім оглядає кімнату.

Маркіза (*зненацька, не розтуляючи повік*). Сядь.

Мілена. Я думала, ви... задрімали.

Маркіза (*зболено всміхаючись*). О цій порі? Дитинко, я навіть ночами не сплю. Це велике нещастя, коли не можеш заснути. Але чому ти у білім халаті? Зніми його, будь ласка. Хіба тобі не казали, що я ненавиджу все, що нагадує мені лікарню?

Мілена (*знімаючи халат, упівголоса*).
Доглядальниць також?

Маркіза (*позирає на дівчину з раптовим інтересом і задоволено всміхається*). Браво! Так і є. Але це тому, що зазвичай вони старі й потворні... і пахнуть лікарнею. (*Несподівано.*) Підійди до мене.

Дівчина
приношується.

підходить.

Маркіза

Маркіза. А ти пахнеш потом. Надто довго ходиш у цьому светрі. Це здоровий запах, але дещо... простацький. На трюмо стоїть моя туалетна вода...

Мілена. Я маю свою.

Маркіза. Тим краще.

Дівчина виходить, забираючи з собою халат, і у дверях розминається з Флорентиною, що саме привезла столик на коліщатках, на якому сервіровано вечерю. Посуд і столове начиння вишукане: срібло, порцеляна. Маркіза накладає собі страву і тут-таки починає їсти з неприхованим апетитом.

Флорентина виходить, знову стикаючись у дверях із Міленою.

Маркіза. Дозволиш мені повечеряти? Ти вже, звісно, поїла перед чергуванням?

Мілена киває.

Маркіза. Втім, ти прийшла зарано, тому зараз ти моя гостя. Ти справді не голодна?

Мілена. Ні, дякую.

Маркіза. А може, все-таки поїси разом зі мною? Трюфелі пречудові.

Мілена (*ковтає слину*). Та ні, я не голодна, дякую.

Маркіза. Може, хоч покуштуєш?... Мені прикро вечеряти самій.

Мілена (*нерішуче*). Дякую.

Це можна було сприйняти як згоду, але маркіза не наполягає і їсть далі сама.

Маркіза (*закінчуючи свою вечерю*). Сподіваюся, в тебе є який-небудь бутерброд на ніч?

Мілена. Ні, вночі я не відчуваю голоду.

Маркіза. Коли людина не спить, вона хоче їсти, а ти ж не спатимеш. А може, ти на дієті? Тоді ти, схоже, перебираєш міру.

Мілена всміхається, приховуючи легке роздратування.

Маркіза. Може, все-таки з'їси щось? Я не терплю, коли в когось бурчить у животі.

Мілена дивиться на неї з неприязню.

Маркіза раптом кривиться, наче від несподіваного сильного болю, й опадає на подушки.

Маркіза (*після павзи*). Мені страшенно прикро... Будь ласка, передай мені оті крапельки...

І вибач, що турбую тебе ще до початку чергування. *(Мілена нерішуче перебирає пляшечки з ліками, а маркіза спостерігає за нею з-під напівопущених повік.)* О... ось ці. Накрапай десять крапель на цукор. Дуже тобі дякую... *(Бере чайну ложечку і смоче цукор.)*

Увіходить Флорентина.

Маркіза *(кричить)*. Прибери тарілки! *(Кидає швидкий погляд на Мілену і говорить до неї.)* Увійшовши сюди, ти відразу ж подумала, що я незносна злюка, правда? Зрештою, ти вже, звичайно, чула від старшої медсестри...

Мілена червоніє.

Маркіза. Зізнайся.

Мілена. Нічого я не чула.

Маркіза. Але подумала?

Мілена. Нічого я не подумала.

Маркіза. Справді? Але ж ця вся ситуація має вкрай кепський вигляд. А ти міркуєш, як мине твоя ніч, тож, либонь, уважно спостерігаєш... А може, ти просто лицемірка, тому й не хочеш зізнаватися, що подумала про мене дуже погано...

Мілена *(усміхнено підхоплюючи тон маркізи)*. Здається, то ви чомусь хочете почути це від мене.

Маркіза. Та ні, що ти! Це справило б мені дійсно велику прикрість. Та ще гірше, якщо ти це подумала, але не сказала... Ти маєш пообіцяти мені, що будеш зі мною щира... гаразд? Пообіцяй мені.

Мілена. Не знаю, чому для вас це так важливо.

Маркіза. Це прохання старої хворої жінки. Пообіцяй.

Мілена. Я постараюся.

Маркіза. Дякую, ти дуже мила. *(Кричить Флорентині.)* Не копайся! *(До Мілени.)* Я чекаю ночі як порятунку. Вона *(киває на Флорентину)* життя мені не дає. Жахливо неделікатна. *(Бачачи ніяковість Мілени, додає.)* А на доважок до всього вдає з себе глуху.

Флорентина й далі прибирає, зумисне барячись.

Маркіза. Втім, може, й не вдає. Може, вона тільки відчуває, коли говорять про неї, а що саме кажуть — не чує й не розуміє. Жужу теж відчуває, коли говорять про нього... *(Песик гавкнув.)* Ти так скривилася, наче це порівняння тобі не до душі. Дитино моя, інколи собаки набагато кращі, ніж люди. Щоправда, Жужу не такий славний, як була його мама, та все ж зазвичай я віддаю йому перевагу над двоногими істотами. Візьми собі кави.

І сядь отут. Ти дуже гарненька. *(До Флорентини.)*
Можеш іти!

Мілена помішує каву.

Маркіза. Я все-таки переймаюся, що ти зголоднієш. Я вже забула, як твоє ім'я?

Мілена. Мілена.

Маркіза. Красиво звучить... Мілена. В тебе такий смішний акцент! Звідки ти родом?

Мілена. З Югославії.

Маркіза. Це десь у Руританії... чи не так? Ох, даруй, я не хотіла тебе образити, але в мої часи жодної Югославії не було... То з якої частини Югославії ти походиш?

Мілена. Із Сербії.

Маркіза. Нічогісінько не знаю про Сербію. Хоча є така мелодія... «На сербському базарі». Може, це ваш національний гімн?

Мілена. Я не чула.

Маркіза. Як ти могла не чути? Це ж така відома річ... *(Наспіває кілька тактів «На перському базарі» Кетельбея.)*

Мілена *(всміхаючись).* Цей твір зветься «На перському базарі».

Маркіза. А... справді. Але ж це все одно неподалік від вас. *(Раптом знову кривиться, наче від болю.)* Котра година?